

צעד אחד אחרי

פרסום ראשון.
 במשך שנים עקב
 שמואל גלעד
 (זמוש) אחרי יוזף
 מנגלה. הוא היה
 בארגנטינה
 ובפרגוואי
 ובברזיל, הוא
 פגש אנשים
 שהכירו את
 מנגלה, אבל
 מנגלה נמצא
 תמיד בעיר אחת
 רחוק מדי. אמיר
 רוזנבליט מביא
 את סיפורו של
 האיש שהתקרב
 יותר מכל ישראלי
 אחר אל מלאך
 המוות מאושוויץ

מנגלה

הפגינה ב־1980 בפרגוואי, שם חי לדבריה מנגלה, שנה אחרי שמת מטביעה בברזיל.
 במשך כשלוש שנים, מ־1960 עד 1963, עקב זמוש מטעם המוסד אחר מנגלה. הוא היה בארגנטינה, בפרגוואי ובברזיל, פגש אנשים שהכירו אותו, נשים שחזרו אחריהן. אבל מנגלה נמצא תמיד בעיר אחת רחוק מדי. בשלב מסוים השתכנע שמנגלה חי בברזיל. הממונים עליו חשבו אחרת והורו לו

75 ממצפה־דמון. האיש אשר נשלח לפני יותר משני עשורים על־ידי המוסד לחפש את מנגלה בדרום אמריקה.
 אם היה משהו שהרגיו את זמוש כל השנים, זו היתה תעשיית הראיות החדות והמוצקות לכאורה ברבר מקומות שבהם נראה מנגלה. רק במאי אשתקד הצהיר יו"ר הכנסת, רב שילנסקי, כי יש ראיות חדשות שלפיהם ד"ר מנגלה חי ויש לדרוף אחריו ולהביאו למשפט. ביאטה קלארספלד

הודעה שפרסם לפני חודשים אחרים משרד המשפטים, ולפיה הבדיקות הגנטיות מאמתות את הטענה שהגופה שנמשתה ב־1979 מהמים בברטיוגה, ברזיל, היא גופתו של ד"ר יוזף מנגלה, אמורה להביא לסגירתו של תיק מנגלה במשרות העולם, כמכון ויזנטל ובמוסדות היהודיים שרדפו אחריו ללא ליאות.
 "אני בטוח שמנגלה מת", אומר שמואל גלעד (זמוש) בן ה־

להמשיך לחפש אחרי מנגלה באורוגוואי, או אז החליט גלעד לפרוש מהשירות. שנים לאחר מכן, בשלהי שנות ה-70, הוא שב לברזיל כאדם פרטי, וחיפש בדרכות אחר מנגלה.

במצפה רמון

מכירים את גלעד כמי שניהל בשנות ה-60 את המסעדה במצוק מעל מעלה עקרבים, כמי שניהל את מפעל "אבן וסיד", וכמי שעסוק בשנים האחרונות בגיוס תורמים להקמת מוזיאון אמנות על שפת מכתש רמון. חלום ישן שלו ושל יגאל אלון.

רק מעטים מתושבי העיריה מכירים את הצד האחר בחייו של זמוש. את הגיחות שעשה בשירות המוסד בחיפוש אחרי מנגלה לאמריקה הלטינית. המבטא הגרמני-פרוסי, המראה הארי, שנות הילדות ברנציג, כל אלה עשו את זמוש מתאים לתפקיד המתחזה, הנאצי לשעבר, היכול להיכנס בלי קושי לכל מועדון גרמני סגור ליהודים.

שמואל גרטנזק, הוא זמוש, נולד ב-1917 ברנציג. בהיותו בן 16 התגנב לאניית פאר שהפליגה למזרח-התיכון והגיע בנוסע סמוי לחיפה. בחצות הלילה, ערב יום הכיפורים 1936, זינק מהאניה ושחה אל חיפה. אחרי שני לילות שבהם ישן בגנים ציבוריים פגש אדם שסייע לו להגיע לתל-אביב. שם פגש את בני מהרשק, שהכיר את המשפחה עוד מרנציג, וזה סייע לו להצטרף לקיבוץ גבעת השלושה. זמוש עבד ביום בפלחה ושמר בלילות. בהמשך צורף לפלוגות הלילה של אורד וינגייט ואחר-כך למחלקה לפעולות מיוחדות של ההגנה.

ערב הקמת המדינה נסע לארגנטינה כדי לפגוש את הוריו ואת בני משפחתו. דוד שאלתיאל, הבוס שלובשירות הידיעות (הש"י), הטיל עליו משימה: לחזור לחברה הגרמנית-נאצית שהיתה בארגנטינה. זמוש צויד אפוא בדרכון יווני מזויף ובשם חדש - טיטו זמוס. שם זה דבק בו עד עצם היום.

בהיותו בבואנוס-איירס הקפיד גלעד שלא להתגורר עם הוריו. הוא שכר דירה בפרוור שהתגוררו בו גרמנים-נאצים, ועד מהרה הצטרף למועדון סיוף ושיט שרוב חבריו היו גרמנים. במועדון, שנקרא "קלאב איגרימה", פגש זמוש קצינים לשעבר בצבא הגרמני, שמע סיפורי קרבות והשיג כמה מפות צבאיות גרמניות. אבל הוא לא השיג הרבה מעבר לכך, משום שזמן קצר לאחר מכן התבקש לסייע בגיוס מתנדבים יהודים למלחמה שעמדה לפרוץ בארץ ישראל

משפחתו. יחד עמו היתה אז אשתו הראשונה, שרה ארנברג, אותה נשא ב-1950 בתל-אביב. היא ילדה לו שני בנים, החיים עמה כיום בספרד. ב-1954 נסע לניו-יורק כדי לעשות קצת כסף. הוא נכשל ושנה לאחר מכן קיבל על עצמו לנהל את סניף הבונדס בברוקלין. ב-1956 נשלח לנהל את סניף הבונדס בבואנוס-איירס, וב-1959 נעשה מנהל סניף הבונדס בריודדה-ז'נארו. בכל אותן שנים המשיך לעקוב אחרי פושעי מלחמה נאצים. בשגרירות ישראל באמריקה הלטינית הצטברו באותן שנים יותר מ-5,000 ידיעות על פושעי מלחמה נאצים שנראו ברחבי היבשת. המודיעים היו בעיקר יהודים איכפתיים, אך גם סיענים רודפי כסף. בשנות פעילותו בבונדס עמד זמוש בראש צוות של אנשים, שתפקידם היה לברוק את אמיתות הידיעות הללו.

באביב 1960

בהיותו בחופשה בניו-יורק, נקרא זמוש ארצה לפגישה עם שלמה כהן-אברבנאל (אחיו של השופט חיים כהן), איש הקשר שלו במוסד. שלמה לקח אותו לפגישה עם איסר הראל, וזה סיפר לו על הכוונה לאתר ולהביא ארצה את יוזף מנגלה. "אנחנו רוצים לתפוס את מנגלה", אמר איסר, "ומבקשים ממך לרכז את המבצע. שלמה יהיה איש הקשר שלך".

במשך חודשיים ישב זמוש בארכיון המוסד וקרא כל מה שנכתב על מנגלה. כל פיסת מידע, כל שמועה שורמה מכל מקום בעולם. לאחר מכן טס לבואנוס-איירס, שכר דירה בפרוור פלרמו והחל לעבוד. הוא ואנשי הצוות שלו החלו לבקר בכל בית-קפה, מסעדה ומועדון בסביבה. בין היתר ביקרו זמוש ואנשיו בקפה "ג'וקיי קלאב" ובמסעדת "הסוס הלבן", שם נהג מנגלה לבלות ערבים שלמים.

במקומות רבים נאמר לזמוש ולאנשיו, כי אדם שנראה כמו מנגלה נעלם מהשטח לפני כמה חדשים. מהמידע שהצטבר בידי הצטייר מנגלה כאיש מטופח, לבוש היטב, שאוהב לחיות טוב, לבלות במסעדות הנכונות, ולא ממש מסתתר מפני רודפים אפשריים. בשלב מסוים היה מנגלה שותף בהקמת מעבדה לתרופות. המידע של זמוש מצביע על כך שהשותף של מנגלה היה יהודי שלא ידע דבר על זהותו האמיתית של שותפו לעסק.

עד מהרה התחוויר לזמוש שהוא מחפש את מנגלה במקום הלא נכון. הוא אמנם לא ידע מה שידוע היום לכל - מנגלה נמלט מארגנטינה מיד לאחר לכידתו של אייכמן - אבל כבר אז קבע כי מנגלה עזב את ארגנטינה ועבר לברזיל. אבל איש הקשר שלו לא הסכים אתו. המידע שהיה בידי המוסד קבע שמנגלה עדיין בארגנטינה, וכי הוא רק נוסע מדי פעם לפרגוואי. זמוש נדרש אפוא להמשיך ולחפש בארגנטינה ובפרגוואי. בשנת 1961 אפילו התבקש לברוק אמיתות של מידע שהגיע ולפיו כלב הבוקסר של מנגלה נמצא אצל מכר

זמוש בפרגוואי, בעת החיפושים אחרי מנגלה

"אני סברתי שמנגלה יעדיף להיבלע בעיר גדולה כמו סאן-פאולו ולא

בחווה בפרגוואי. כך חשבתי אז, ואני משובנע שאילו קיבלו את דעתי,

היינו מצליחים לעלות על עקבותיו עד שנת 1965"

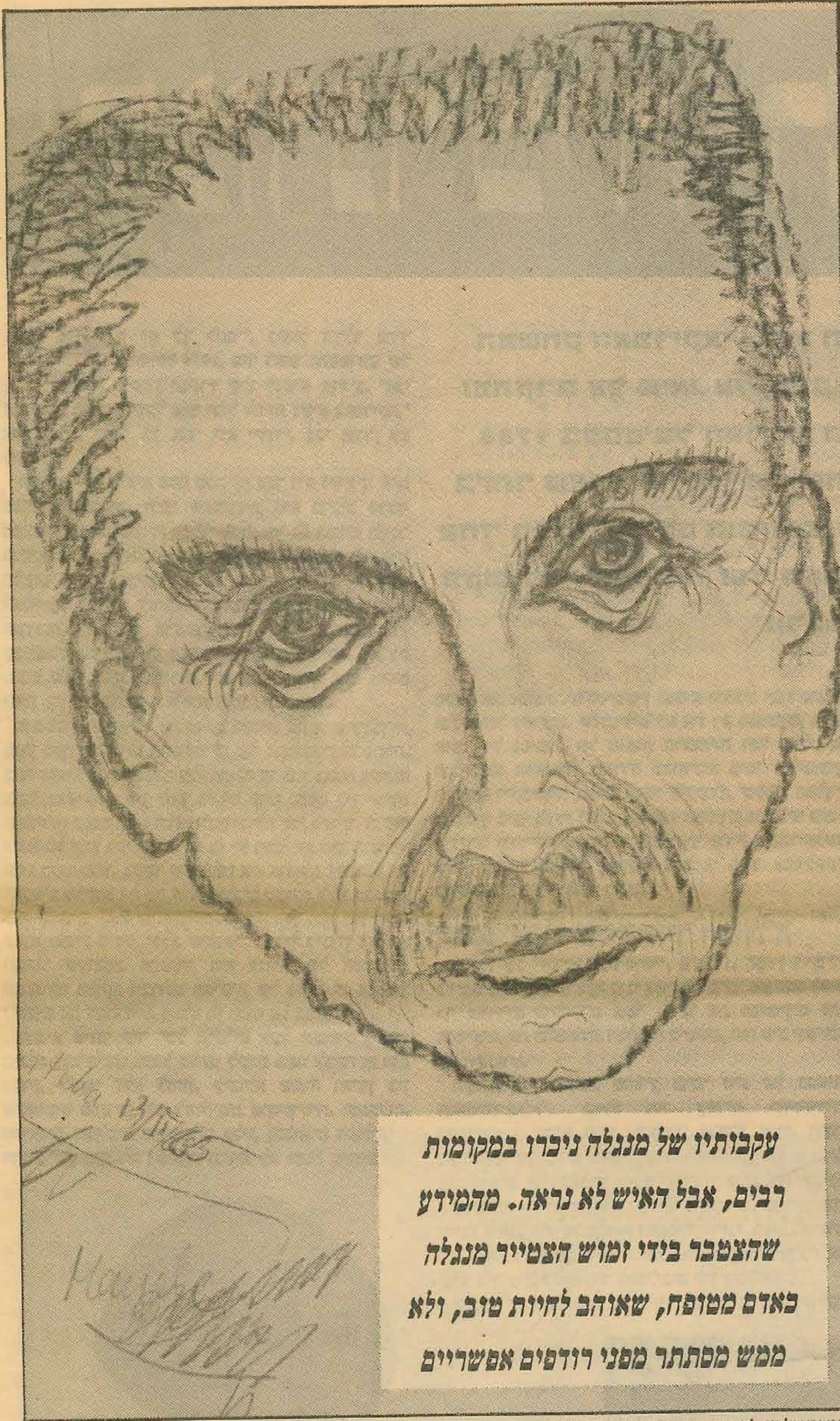

זמוש היום

המשפחה, בעל מוסך באחד מפרוורי בואנוס-איירס. לאחר שאיתר את המוסך ואת הבוקסר, הצטווה זמוש לקחת באמתלה כלשהי את הכלב. ההנחה של מפקדיו היתה כי אם ייעצר מנגלה, יהיה אפשר להיעזר בבוקסר ככאמצעי זיהוי נוסף. זמוש התנגד לרעיון, הוא לא ראה תועלת בחטיפת הכלב וחשש שהיא תביא לחשיפתו, אבל הוראה היא הוראה. זמוש זיף מכתב ששלחה כביכול אשתו של מנגלה, ובו היא מבקשת מבעל המוסך למסור את הבוקסר של בעלה לזוג שיביא את המכתב. לאחר מכן יצאו זמוש ואנשיו, רנית שעבדה בשבילו ונראתה כמו גרמניה טיפוסית, לביקור אצל בעל המוסך. הכל עבד על-פי התכנית. בעל המוסך נראה אפילו שמח להיפטר מהכלב ומסר לזמוש את הרצועה. זמוש, א. והכלב הלכו יחד אל תחנת האוטובוס שבפאתי הפרוור, אבל כעבור 20 דקות של המתנה לאוטובוס הגיע בעל המוסך, הפעם מלווה באשתו ובאחד מבניו, וביקש בתוקף את הכלב בחזרה. לא ברור מה בדיוק גרם לו להתחרט, אבל מבחינתו של זמוש האירוע כולו היה מיותר.

ובהכשרתם הצבאית. הוא הקים מחנה אימונים, קיבל נשק ואימן יחד עם מדריכים נוספים 130 מתנדבים יהודים, שהגיעו לאחר זמן ארצה והשתתפו בלחימה. בהפוגה השנייה של מלחמת השחרור נשלח זמוש לנהל את הסניף התל-אביבי של המחלקה המדינית, שהפכה לימים למוסד למבצעים מיוחדים. ב-1950 התקבלו ידיעות שאדולף אייכמן מתגורר אצל אחיו בלינץ, אוסטריה, וראש המחלקה בוריס גוריאל הטיל על זמוש לצאת ללינץ ולעקוב אחרי אייכמן. בתוך ימים אחרים יצא זמוש עם עוד שלושה סוכנים לאוסטריה. הם גרו בדירות שכורות ועקבו 24 שעות ביממה אחרי תנועותיו של אייכמן. הדירה שבה התגורר אייכמן נמצאה בסמיטה צרה, שכל העובר בה היה חשוף לעיני הדיירים. המעקב היה קשה ומהארץ לא התקבלה הוראה לחטוף את אייכמן ולהביאו לישראל. הרגישות היתה גדולה, שכן אוסטריה נשלטה באותם ימים על-ידי ארבע המעצמות. מקץ שלושה שבועות של מעקב מתיש נעלם אייכמן מלינץ. לאחר זמן התברר כי עזב את אוסטריה משום שחש או חשש שעלו על עקבותיו, וכי הצליח להגיע לארגנטינה בעזרת הכנסייה הקתולית. לאחר הבריחה נעלמו עקבותיו של אייכמן עד ראשית שנות ה-60, שאז שב ואותר בבית ברחוב גריבלדי בארגנטינה.

לאחר שהות קצרה בישראל נשלח למדינה אחרת וניהל שם את הסניף של המחלקה המדינית, כשהוא עובד עם ובשביל כל זרועות המודיעין של ישראל. גם בתפקידו זה הקפיד להתרועע עם נאצים לשעבר ולהתחקות אחר מידע שיובייל אותו ללכידת פושעים נאצים ידועים. ב-1953, עקב מות אביו, נסע גלעד לארגנטינה ושהה שם עם אמו ובני

עקבותיו של מנגלה ניכרו במקומות רבים, אבל האיש לא נראה. מהמידע שהצטבר בידי זמוש הצטייר מנגלה כאדם מטופח, שאוהב לחיות טוב, ולא ממש מסתתר מפני רודפים אפשריים

פורטרט של מנגלה, שצייר זמוש בעקבות שיחות עם עדי ראה שהכיר את מנגלה

בשלב הזה הוא מפקדיו של זמוש נעולים על ההנהגה שמנגלה מסתתר בפרגוואי. הידיעות אמרו שהוא מסתתר באחת החוות הענקיות של פרגוואי, נהנה מחסותם של שכירי חרב מקומיים וגולים נאצים. האמת היא שהחוות הללו היו קשות לחירה לא בגלל הנאצים הבכירים שהסתתרו בהן, אלא משום ששימשו מקומות מיסתור למבריחי משקאות חריפים וסיגריות מארצות-הברית. בשנת 1962 טס זמוש 11 פעמים לאסונסיון, ובכל אחד מביקוריו בחוות של פרגוואי התחזה לטיפוס אחר. פעם אחת התחזה לצייר, פעם אחת הגיע כארכיאלוג, פעם כתמהוני רוכב על סוס, ופעם אחת התחזה לאיש שבא למקום לחפש מים. בעקבות הסיוורים התחזר לזמוש סופית, כי מנגלה אמנם ביקר פעמים אחדות בפרגוואי אך לא השתקע במקום. זמוש האמין כי מנגלה נכנס פעמים רבות לפרגוואי ולאורוגוואי, ואף השאיר סימנים בולטים, כדי להטעות את רודפיו. בתחילת 1963 קיבל זמוש הודעה ממקור מהימן שמשטרת פרגוואי חשפה על זהותו וכי הוא כסכנת חיים ממש. זמוש לא חזר באותו ערב למלון, אלא עלה על מונית, נסע מאסונסיון לאורוגוואי ומשם נסע לסאן-פאולו. הוא לא שב עוד לפרגוואי. הוויכוחים עם הממונה עליו, לגבי הצורך לחפש בברזיל ולא בארגנטינה או פרגוואי, עשו את שלהם. זמוש פרש מהשירות ומהמשימה לחפש את מנגלה. "אני סברתי, על סמך מאות השיחות שהיו לי עם אנשים שפגשו אותו, שמנגלה יעדיף להיבלע בעיר ענקית כמו סאן-פאולו ולא בחווה בפרגוואי. כך חשבתי, ואני משוכנע שאילו קיבלו את דעתי, והיינו מתחילים לחפש אותו בברזיל מיד אחרי שנעלם מארגנטינה, היינו מצליחים לעלות על עקבותיו עד שנת 1965. אני ממש מאמין בזה".

בשנת 1963

נסע זמוש לברזיל כאדם פרטי. עד אז הפך את הציור מתחביב לעיסוקו העיקרי. הוא המשיך להציג את עצמו כטיטו זמוש, יווני ממוצא גרמני, והחל לקשור קשרים עם גרמנים מקומיים. בכל מקום שאל על האיש וניסה לעלות על עקבותיו. עד מהרה פגש אנשים שראו את מנגלה בסאן-פאולו ובערי הלוויין שלה, אבל לא הצליח למצוא את האיש. שם, בסאן פאולו, באחת מתערוכות הציור שקיים, פגש את אשתו השנייה, אווה, אם כחו מיכל. אחרי שנה בסאן-פאולו חזר השניים לישראל והשתקעו במצפה-רמון. הוא הקים וניהל את מסעדת "מפגש הנבטים", על המאזק במעלה העקרבים, וברכבו ניהל את חברת הפיתוח של העיירה ואת מפעל "אבן וסיד".

ב-1976 התגרש שמואל גלעד מאשתו. נטל את מקל הנדודים ונסע לשווייץ ללמוד מלונאות. ב-1978 שב לסאן פאולו כדי לעבוד בענף המלונאות, אך בעיקר כדי לחפש את מנגלה. תחילה התקבל לעבודה כקצין ביטחון של רשת המלונות אלדוראדו, ובהמשך קיבל על עצמו את ניהולו של אחד ממלונות הרשת בפרוור חוזה-דוס-קמפוס בסאן-פאולו. את זמנו הפנוי הקדיש לחיפושים אחרי מנגלה. ביתו הלך והתמלא ברישומים מעורכנים של מנגלה שהכין אחרי כל שיח עם מי שפגשו אותו.

מהחקירות שעשה הגיע זמוש למסקנה כי מנגלה חי בסביבות סאן-פאולו וכי הוא משתמש בכלי-יני תעודות מזוהות. גלעד גילה את עקבותיו של מנגלה בפורט-אלגרה, בקוריטיבה, בפלוריאנופוליס, בגואורוז'ה, באימבו (שם נקבר ומשם נלקחה גופתו לבדיקות) ובברטיגה (שם טבע ב-1979). כל הערים הללו נמצאות ברדיוס של 50 קילומטרים מסאן-פאולו. מנגלה השתמש כאמור בכמה שמות, שהנפוצים שבהם היו וולפגאנג גרהארד ופרדו הוכביכלר. אך היו גם: פאוסטו רידון, פרידריך ויילר, פרדו קבליירו, חוזה אברו אספיאסו ופרידריך איידר פון-ברייטנבאך.

אטיאט התברר לזמוש שמנגלה הופיע באזור באמצע שנות ה-70. מ-1977 עד 1979 חי בברטיגה עד שטבע בחוף ימה. מהשיחות עם בעלי בתי-הקפה והנשים שהכירו את מנגלה, הלכו והצטברו עוד פרטים על חייו של מנגלה: האיש נהג לבלות בערבים בבתי קפה. הוא היה יושב בגפו, לבוש וקט משבצות אנגלי, ואוכל באיטיות רבה. במקומות שבהם בילה לעתים קרובות נהג לקשור יחסי ידידות עם בעלי הבית. הוא כתב ביד שמאל וכיר ימין באותה מיומנות. בשנים האחרונות, דיווחו מכריו שהוא סבל מצליעה. השפם העבות שטיפח נועד, לדעת זמוש, להסוות חריץ בולטבין שיניו.

אחת הנשים שהכירו את זמוש, אירמה בילפלד, היתה מלצרית במסעדה ברחוב סאנטה מארו, שם נהג לסעוד. מנגלה התיידד עם אירמה, גרושה ממוצא אוסטרי שחיפשה תומך, והשניים נפגשו לעתים קרובות ב-1976. הם הלכו

ללמוד אנגלית, לא הצליח וויתר. במוסד ידעו על החיפושים של זמוש. הוא נהג לערכן את המוסד על אנשים שפגש במהלך חיפושיו. בשלב מסוים, באמצע 1983, הפסיק זמוש את החיפושים אחרי מנגלה. הוא נואש מהסיכוי למצוא אותו. באותו זמן לא ידע זמוש כי גופתו של מנגלה נמצאה ב-1979.

בשנת 1985, בעודו מנהל מלון באזור סאן-פאולו, פורסמה בברזיל הידיעה על מציאת גופתו של יוחן מנגלה באימבו, שם נקבר לאחר שטבע ב-1979 בברטיגה. זמוש ניצל את קשריו הטובים, נפגש עם קציני משטרה בכירים והם אישרו את נכונות המידע. זמוש השתכנע שהאיש שהוצא מהקבר באימבו הוא אכן יוחן מנגלה.

בשנת 1988 שב שמואל גלעד למצפה-רמון. הוא עסק בציור, סייע בטיפול מרכז המבקרים של העיירה ושקד על התכנית להקמת מוזיאון במצפה רמון. הסיור של מנגלה כבר לא רודף אותו.

יחד לקולנוע, ויצאו לטיולים באוטובוס (למנגלה לא היתה מכונית). אירמה סיפרה לזמוש כי מנגלה נהג כזעיר-בורגני, פרנט ודי משעמם. כמו נשים אחרות שעמן שוחח זמוש, גם אירמה סיפרה כי מנגלה לא ניסה לשכב אתה מעולם. המעקב אחרי מנגלה הוביל את זמוש לעיר גואורוז'ה, עיר חוף שיש בה לא מעט יהודים, ושם גילה כי במשך שנה ביקר מנגלה במועדוני פנויים-פנויות שבהם היו חברות יהודיות רבות. לדברי גלעד, מנגלה מעולם לא חיפש את קרבתם של גולים נאצים ולא התרועע עם גרמנים.

באזור אלדוראדו התיידד מנגלה עם אנה זיידל, שניהלה פנסיון קטן. הוא לא לך בפנסיון שלה, אך נהג לבקר אצלה במשך שנה תמימה. האשה סיפרה לזמוש כי מנגלה התלונן על מר גורלו, סיפר כי הוא פנסיונר גרמני וכי שירת בעבר כרופא. הוא העדיף לא להרחיב את הדיבור על עברו, ותחת זאת דיבר על ברזיל ועל אשה אחת שנטשה אותו. הוא אהב לקרוא ספרים בגרמנית. מנגלה ניסה בשלב כלשהו של חייו